

біологічне різноманіття тощо) та гармонізації екологічного законодавства України із законодавством ЄС у рамках Угоди про асоціацію.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України* від 08.10.1991, № 41, стаття 546.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-47>

АКТ «М'ЯКОГО ПРАВА» ЯК ДЖЕРЕЛО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Малишев Максим Максимович

*студент факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Міжнародно-правові акти за правовою природою умовно поділяють на акти «hard law» («тверде право») та «soft law» («м'яке право»). Відповідно до назв «частин» права можна зробити висновок, що нормативно-правові акти, які належать до «hard law» мають обов'язковий характер та за порушення положень таких актів передбачаються санкції. Загалом такі акти мають форму договорів, пактів. На противагу цьому, акти які належать до «soft law» мають рекомендаційний характер, якими не передбачені санкції.

Укладання між державами міжнародних договорів у сфері охорони довкілля тягне за собою певні зобов'язання для його учасників. Ці зобов'язання пов'язанні з реалізацією положень укладеного договору, які відображаються в ратифікації таких договорів і їх подальшій імплементації в національне законодавство, переводячи такий міжнародний договір у стан джерела екологічного права. Проте, джерелами екологічного права можуть виступати не тільки міжнародні акти зобов'язального характеру, а також акти «м'якого права».

У 70-х рр. ХХ ст. у західноєвропейській правовій доктрині відбулося формування концепції м'якого права (soft law). Західні та вітчизняні вчені-теоретики не можуть дійти єдиного висновку стосовно розуміння терміну «акту «м'якого права». Можна виділити такі основні підходи до розуміння цього явища.

Так, Р. Р. Бекстер до норм «м'якого права» відносить: 1) *pactum de contrahendo*, тобто положення міжнародних договорів, які потребують уточнення в подальших угодах; 2) «несамовиконувані» положення міжнародного договору, які потребують подальшого погодження для наділення їх силою; 3) програмні положення договорів – не створюють правових обов'язків, які підлягають обов'язковому виконанню; 4) декларації, заключні акти, резолюції та інші форми вираження згоди, котрі певною мірою можуть впливати на поведінку держав та індивідів, навіть при тому, що їх норми не є формально обов'язковими [1, с. 549–566]. В. В. Мищик розглядає акти «м'якого права» як сукупність неправових, рекомендаційних норм, які виконують функцію «передправа», тобто розробляють та пропонують нові положення, які в подальшому відображаються в нормах права, зокрема міжнародних договорах [2, с. 182]. Схожу думку висловлює також М. Н. Шоу, який вважає «м'яке право» не правом, а необов'язковими документами й угодами рекомендаційного характеру [3, с. 110–111]. Окремі автори вважають, що акт м'якого права найкраще всього розуміти як складову, що проходить між повністю обов'язковими договорами та повністю політичними позиціями. М'яке право у такому розумінні втрачає свою важливість [4, с. 173]. С. Лінда розуміє термін «м'яке право» як правила поведінки, викладені у документах, які не мають юридично обов'язкової сили, але можуть мати непрямі юридичні наслідки і спрямовані на досягнення практичних наслідків [5, с. 81]. Отже, акт м'якого права – рекомендаційні правові засоби, які мають зовнішню форму у вигляді актів, які можуть мати практичне значення.

Узагальнюючи [6, с. 97] всі підходи до дефініції «м'якого права», можна виділити такі його переваги: 1) м'яке право розглядається як «правила поведінки» або «зобов'язання»; 2) хоча ці правила знаходять формальне відображення в інструментах, які не мають обов'язкової юридичної сили, вони можуть спричиняти (і спричиняють) юридичні наслідки; 3) ці правила спрямовані або можуть привести до певного практичного впливу на поведінку суб'єктів соціальної взаємодії [7].

Для галузі екологічного права можна виділити такі переваги, за якими акти м'якого права: 1) здатні оперативно вирішувати виникаючі екологічні проблеми, стимулюючи при цьому нормотворчу діяльність міжнародних організацій та держав на рівні укладення політичних домовленостей; 2) мають спрощений механізм санкціонування, моніторингу та нагляду за їх дотриманням; 3) має властивість гармонізації екологічного законодавства разом з одночасним збереженням суверенітету держави у сфері екологічного права тощо.

Розглянемо роль акту м'якого права як джерела екологічного права на прикладі Стокгольмської декларація навколишнього середовища 1972 р., яка є базовим актом для міжнародного екологічного права й яскравим прикладом м'якого права, оскільки вона сама не породжує зобов'язання, проте у зв'язку із нею виникають правові наслідки. Можна говорити, що важливість Стокгольмської декларації є фундаментальною для галузі екологічного права, адже, на думку більшості дослідників, у 1972 р. було покладено початок формування нової галузі міжнародного права – міжнародного права навколишнього середовища. Проведення Стокгольмської конференції спонукало до ряду наукових міжнародних досліджень, які вийшли у 1972 р. Два таких дослідження мали значний вплив на розвиток міжнародного права навколишнього середовища – «Межі росту» (англ.: Limits to Growth) та звіт «Тільки одна Земля» (англ.: Only one Earth). Так, звіт «Тільки одна Земля» вперше підняв питання взаємозв'язку між охороною навколишнього середовища та розвитком (зокрема, теза про те, що людство повинно взяти на себе зобов'язання з управління планетою).

Іншим актом м'якого права у галузі міжнародного екологічного права є Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку. Декларація Ріо була прийнята на Конференції з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку була розроблена як одночасне підтвердження принципів, закладених Стокгольмською декларацією 1972 р., так і доповнення новими принципами. Декларації Ріо пов'язана з Стокгольмською декларацією і структурно – виклад цілей декларації відбувається через статті-принципи. Водночас, у Декларації Ріо відображено ряд нових питань у контексті охорони довкілля: участь громадян у процесі прийняття рішень, роль жінок, права корінних народів, роль молоді. Окрім того, Декларація Ріо підтвердила і закріпила кілька нових норм Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку міжнародного права навколишнього середовища: принцип спільної, але диференційованої відповідальності держав, необхідність оцінки впливу на навколишнє середовище при плануванні економічної діяльності, принцип попередження, принцип «забруднювач платить». Ці положення як підтверджували існуючі звичаєві та конвенційні норми (наприклад, щодо оцінки впливу на довкілля), так і визнавали нові, даючи поштовх подальшому розвитку міжнародного права у цій сфері. Таким чином, Декларація Ріо закріпила нову тенденцію у розвитку міжнародно-правової охорони довкілля, спрямовану на пріоритетність соціально-економічних питань, розвитку загалом. Окрім зазначених декларації, іншим важливим актом

м'якого права як джерела екологічного права є акти Європейського Союзу (ЄС) та Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ).

У Раді Європи актами «м'якого права» виступають, перш за все, рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка є дорадчим органом при Комітеті Міністрів. Згідно зі ст. 22 Статуту Ради Європи, Асамблея є дорадчим органом, що обговорює відповідні питання у межах своєї компетенції і передає свої висновки Комітету Міністрів у формі рекомендацій. Парламентська Асамблея видає рекомендації та інші документи, які визначають основні, загальні напрямки діяльності Комітету Міністрів, національних урядів, парламентів та політичних партій; розробляє різноманітні міжнародні договори – європейські конвенції, які сприяють формуванню основи європейської нормативно-правової системи [8]. Документи ПАРЄ не мають обов'язкової сили, але ними керуються у своїй діяльності Комітет Міністрів, національні уряди, парламенти, партії. Однак відсутність зобов'язального характеру не означає, що рекомендації не слід брати до уваги – їх невиконання має бути обґрунтованим з об'єктивних причин національним урядом, парламентом, партією. Водночас, рекомендації ПАРЄ часто беруться за основу майбутніх міжнародних угод, Європейських конвенцій, які є правовою базою Ради Європи, та імплементуються в національне законодавство.

Отже, підводячи підсумок можна сказати, що акти м'якого права є важливим джерелом поповнення законодавства про охорону природи. Хоч акт м'якого права не містить обов'язкових до виконання зобов'язань, проте вони наголошують про наявні у світовому просторі екологічні проблеми, котрі поживляють суспільне обговорення, стимулюють дослідження у науковому товаристві, тощо. Вирішення таких проблем відбувається через ухвалення відповідних нормативно-правових актів міжнародними організаціями та національними урядами, які орієнтуються на акти м'якого права. Тож, акти м'якого права виступають у ролі орієнтира та загальноприйнятого стандарту для законодавця у галузі екологічного права.

Література:

1. Baxter R. R. International Law in «Her Infinite Variety». The International and Comparative Law Quarterly, 566 p.
2. Міжнародне право. Основи теорії : навч. посіб. / ред. В. В. Мицик, В. В. Задорожній. Київ : Либідь, 2002. 608 с.
3. Shaw M. International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 1288 p.

4. Andrew T. Guzman, Timothy L. Meyer. International Soft Law. *Journal of Legal Analysis*. 2010, P. 171–225. URL: <https://doi.org/10.1093/jla/2.1.171>

5. Senden, Linda A.J. Soft Law and its Implications for Institutional Balance in the EC. Utrecht. 2005. P. 79–99.

6. Митрофанов І. І. *Методологія й організація юридичних наукових досліджень : навчальний посібник*. Кременчук : В-во «НОВАБУК», 2023. 312 с.

7. Senden, Linda A. J. *Soft Law in European Community Law*. Oxford and Portland Oregon. 2004. 533 p.

8. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1733.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-48>

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Хребтова Алеся Анатоліївна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

В сучасних умовах глобальних екологічних викликів захист екологічних прав громадян стає одним із пріоритетних напрямків державної політики. Забруднення навколишнього середовища, зміна клімату та виснаження природних ресурсів негативно впливають на якість життя населення. У цьому контексті механізми адміністративного судочинства відіграють ключову роль у забезпеченні реалізації та захисту екологічних прав громадян. З точки зору теорії права, екологічні права належать до третього покоління прав людини, що вимагає особливих механізмів їх захисту. Концепція сталого розвитку, яка поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти, повинна стати основою для правозастосування. Принципи превентивності та «забруднювач платить» мають бути інтегровані в судову практику. Це означає, що суди повинні не тільки карати за порушення, але й сприяти попередженню екологічної шкоди.